
Kruh přátel českého jazyka v akademickém roce 2016/2017

The Circle of Friends of the Czech Language during the 2016/2017 Academic Year

Do nového akademického roku vstoupil pražský Kruh přátel českého jazyka 5. 10. 2016 pouštavým vystoupením Věry Šustíkové (Praha) na téma melodramu. Přednášející, která se tomuto žánru věnuje jak badatelsky (v Národním muzeu – Českém muzeu hudby), tak inscenačně (prostřednictvím Společnosti Zdeňka Fibicha), seznámila publikum se stručnými dějinami melodramu – zejména s proměnami vztahu slova a hudby – a přiblížila i jeho současný rozvoj (pravidelně pořádaný festival, stylové, nástrojové i literárnědruhově a tematické rozrůžňování). Následovala přednáška Jindřicha Tomana (Ann Arbor) 12. 10. na téma *Roman Jakobson jako veřejný intelektuál*. Inspirací k ní byla Jakobsonova formulace z r. 1937: „Věda je stejně časově zapojena jako politika a tato časovost se bezděky jeví ve volbě a filtraci témat a především v zorném úhlu.“ Jakobson – a vidíme to i na činnosti Pražského lingvistického kroužku a jeho předsedy V. Mathesia – chápal činnost vědce jako součást veřejného prostoru, jako dialog mezi akademickým prostředím a širší kulturní veřejností, přičemž tato role vědy byla umožněna jak podporou nejvyšších politických kruhů v čele s T. G. Masarykem, tak i podporou tisku. V mezinárodní situaci 30. let tato „angažovaná“ věda vstupuje vyhrazeně i do sféry politiky a v Jakobsonově případě kulminuje za jeho amerického pobytu r. 1943 dvěma kontroverzemi. První se odehrála kolem Hostovského románu *Sedmkrát v hlavní úloze*, jenž tematizuje dekadentního a dezorientovaného intelektuála ruského původu v předválečném období, tedy pravý opak toho, o co Jakobson ve svém pojetí usiloval. Druhá kontroverze se týkala Jakobsonovy neangažovanější a ideologicky protiněmecky zahrocené „politické knihy“ *Moudrost starých Čechů*, kterou vrcholil jeho snahy o legitimizaci ideje čechoslovakismu a zejména ideje Československa jako spojnice mezi Západem a Východem, ideje, jež v době vydání souzněla s krystalizující Benešovou zahraničněpolitickou orientací, a vyhovovala tedy aktuálním politickým potřebám. Michal Lázník (Praha) proslovil 19. 10. přednášku o *Korpusu afatické češtiny: přípravě a možnostech využití*. Nejprve se v ní věnoval afázii jakožto souboru nefyziologických řečových poruch, k nimž dochází nejčastěji následkem mozkové mrtvice, a jejím jednotlivým symptomům a poté popsal způsob sběru a anotace jazykového materiálu pro budovaný korpus afatické češtiny. O týden později vysvětlili Barbora Kuchertová a František Martinek (Praha), jak probíhalo a jaké problémy muselo řešit *Překládání německých dopisů z korespondence Karla Havlíčka* pro potřeby prvního svazku kritické edice úplné Havlíčkovy korespondence (svazek vyšel na počátku roku 2017 v Nakladatelství Lidové noviny). Shrnuli přitom výsledky translátologické analýzy starších překladů těchto dopisů (pořídili je L. Quis a zejména M. Novotný) a poukázali na užitečnost korpusu Havlíčkovy korespondence (ten byl rovněž počátkem roku 2017 zařazen mezi korpusy ČNK). *Diskurz o Národním parku Šumava – analýza, nebo hledání pravdy?* Tak nazval Michal Hořejší (Praha) svou metareflexi, v níž se 2. 11. pokusil pozorovat vývoj svého přístupu ke kritickému zkoumání veřejného diskursu o největším českém chráněném území. Podobně jako v předcházejících případech byly i analýzy M. Hořejšího založeny na materiálu zpracovaném do podoby jazykového korpusu. Kamila Mrázková (Praha) se 9. 11. zamýšlela nad jevy exponovanými v názvu přednášky *Persvaze, manipulace, reklama*. Reklama bývá často téměř ztotožňována s manipulací a práce analyzující reklamu někdy nerozlišují mezi manipulací a persvazivní funkcí, resp. působením na adresáta v širokém smyslu slova. Působící (konativní) funkce, apel

na adresáta, je však v jisté míře neoddělitelným rysem každé promluvy. Přednášející se tyto jevy pokusila odlišit a na příkladech ze soudobé české reklamy ukázat prostředky, jakých se v ní k působení na adresáta užívá. 16. 11. přišla do kruhu Anežka Kuzmichová (Stockholm), absolventka skandinavistiky na pražské filozofické fakultě, s přednáškou *Čtenářská imaginace a představitelství narativu*. Přiblížila publiku výzkum toho, co si čtoucí představují při čtení literárních textů a jak to tělesně prožívají. Konkrétní ukázky doprovodila informacemi o dosud nepublikovaném experimentu, který měl představené hypotézy ověřit. 30. 11. představil Martin Stluka (Praha) *Diachronní korpus Ústavu Českého národního korpusu*, na jehož budování se dlouhodobě významně podílí. Charakterizoval existující soubory textů – jednotlivé (sub)korpuse: popsal jejich aktuální koncepci, strukturu a možné cesty jejich dalšího rozvoje. Také následující prosincová přednáška Zuzany Komrskové (Praha) *Čeština mluvená vs. psaná internetová: komparace kontaktních výrazů ano a jo* se týkala korpusového zpracování jazyka. Autorka se zaměřila na jazyk užívaný v internetových diskusích, zdůraznila jak jeho rysy mluvenosti, tak jeho specifické rysy a na příkladu dvou uvedených výrazů také ukázala možnosti jejich uchopení a analyzování právě v jazykových korpusech. Tradičně byly v kruhu před Vánocemi představeny nové knihy reprezentativní edice Česká knižnice. 14. 12. mluvil o edici Martin Valášek a poté představili své vydání čtyř básnických knih Jiřího Koláře a spojené textologické problémy Jakub Říha a Petr Šrámek. Jako poslední vystoupil v podzimním běhu 4. 1. 2017 Patrik Mitter (Ústí nad Labem). V přednášce *Komponenty cizího původu v současné češtině z hlediska morfemické stavby a sémantiky* se zabýval internacionálními komponenty složených slov a nárůstem jejich počtu v současné české slovní zásobě. Komponenty cizího původu klasifikoval z hlediska jejich morfemické stavby na subradixální, radixální a superradixální. Pozornost věnoval také jejich sémantické stránce, neboť internacionální komponenty podléhají v současném jazyce významovým změnám, které se následně odrážejí v jimi spoluutvářených složených slovech.

Už 22. 2. 2017 zahájil jarní běh přednášek KPČJ Grzegorz Lisiek (Hamburk) výkladem o *Jazykové politice v Polsku, v Česku a na Slovensku*. Po obsáhlém úvodu do problematiky jazykové politiky a po expoziční jazykové situaci v Polsku, kde mj. sílí hlasy po uznání slezského jazyka, přednášející představil výsledky svých sociolingvistických výzkumů, např. že respondenti ve všech zemích chtějí mít úřední jazyk stanoven ústavou a zároveň si přejí, aby bylo pečováno i o jazyky menšin. 1. 3. se o pozornost posluchačů podělili Kateřina Volková (Praha) a Jaroslav Svátek (Praha), kteří dospěli k *Novým zjištěním o staročeských prameňech*. První přednášející popsala, jak se jí podařilo identifikovat soubor dvaceti malých (a velmi špatně čitelných) fragmentů staročeských rukopisů uložených (a teprve nyní zkatologizovaných) v Knihovně Národního muzea – zjistila, že všechny pocházejí z neúplné a poškozené *Bible perštejnské* z r. 1471, kterou již dlouho vlastní Národní knihovna. Jaroslav Svátek podrobným rozbořením anonymního *Traktátu o zemi svaté* z roku 1498 prokázal, že jeho předlohou byla *Reise nach dem heiligen Lande* norimberského obchodníka Hanse Tuchera staršího z roku 1482, nikoli posud předpokládaný bestseller Bernarda z Breydenbachu *Peregrinatio ad Terram sanctam* z roku 1486. Přednáška Zuzany Komrskové, Marie Kopřivové a Petry Poukarové (Praha) se konala 8. 3. pod názvem *Víceúrovňový přepis v korpusu mluvené češtiny ORTOFON*. K zmíněnému přepisu se používá transkripční program ELAN, umožňující zachytit transkripci mluveného projevu dvěma způsoby, ortograficky a foneticky, a to i s anotací neverbálních zvuků (smích, zívání, štěkot psa, zvonění telefonu). Přednášející ukázaly, jak lze tohoto víceúrovňového přepisu využít při vyhledávání a jaké nové informace o mluveném projevu uživatelům zpřístupňuje. 15. 3. přednášel Josef Šimandl (Praha) se spolupracovnicemi (Klárou Osolsobě, Janou Bílkovou) o *Slovníku afixů užívaných v češtině*.

Dílo přístupné jak na webu, tak v knižním vydání představili z uživatelského hlediska, ale dali také nahlédnout do problémů, kterým čelili jako tvůrci. Pozoruhodné se jevílo zvláště problematické rozlišování mezi historickými procesy vzniku slov a synchronními významy jednotlivých slovních segmentů. *K čemu je Googlu dobrý lingvista?* Tak se zeptala v názvu své přednášky 22. 3. Lenka Weingartová (Praha). Při práci s internetem se uplatňuje nejen psaná, ale i mluvená podoba jazyka, a proto se na základě vlastních zkušeností ze spolupráce s firmou Google i zkušeností dalších lingvistů pracujících v oboru zpracování přirozeného jazyka referující zaměřila na možnosti současných řečových technologií (s důrazem na syntézu a rozpoznávání řeči) v české jazykové oblasti, představila principy jejich fungování a prozkoumala lingvistické úlohy a problémy, které vyvstávají při jejich implementaci do češtiny a s nimiž se bylo nutné při práci pro Google vyrovnat. 29. 3. věnovali Michael Špirit, Jiří Flašman a Michal Kosaák (Praha) šaldovskému výročí přednášku *Soubor díla F. X. Šaldy a kritikova bibliografie: Pokus o metodologii dokončení*. Posлуchači se dozvěděli o koncepci sebraných spisů F. X. Šaldy a o jejím dlouhodobém a přerývaném naplňování. Společnost F. X. Šaldy, resuscitovaná po roce 1989, si jako jeden z bodů své činnosti uložila kritikovy spisy dokončit. Přednášející se pak (z pozice editorů) zabývali zejména nedávným vydáním románu *Loutky i dělníci boží* a v živé diskusi s publikem probírali související ediční problémy. 5. 4. představil Michal Havrda (České Budějovice) svoji připravovanou disertaci na téma *Hydronymická mapa povodí Lužnice* – nejprve ukázal hydronomastiku jako specializovanou onomastickou subdisciplínu, k jejímuž zvládnutí je třeba vedle shromáždění dostatečného jazykového materiálu skloubit poznatky onomastickoteoretické, historickojazykovědné, etymologické, historikogeografické či geologické nebo kartografické, a poté uvedl několik příkladů zpracovávaných hesel včetně upozornění na některé dosud nevyjasněné problémy, které mohou vyvstat při výkladu jednotlivých hydronym. 12. 4. se Marta Kvičlová (Praha) na základě bohatého autentického materiálu zabývala *Přezdívkami v dětských kolektívech*. Šlo o současně přezdívký starších žáků v sociálních skupinách školních tříd a přednášející k nim přistupovala zejména z hlediska jejich jazykové motivace, zkoumala situace jejich vzniku a různé aspekty fungování přezdívek ve školské komunikaci. Mira Nábělková (Praha) se 19. 4. v přednášce „*Znamení to jmenuje se kosiba...*“: *slovenské lingvorealie v textoch českých autorov 19. storočia* věnovala šíření a propagaci slovenského lexika spojeného se slovenskými reáliemi prostřednictvím českých literárních děl. Zmíněni byli například Božena Němcová nebo Karel Kálal. Kosiba, učí své čtenáře Němcová, je „hůl tlustá, as dvě stopy dlouhá, všelijak kroucená. Kdo se, pohnán jsa, před rychtáře nepostaví, tomu pošle tento kosibu, kterou mu obecní posel položí na okno aneb na práh. Pakli pohnaný kosibu k rychtáři nepřinese, následuje přísný trest“ (Národopisné a cestopisné obrazy ze Slovenska, dostupné i online jako e-kniha Městské knihovny v Praze, 2012). V přednášce *Indikace komunikační funkce výzvy v řeči orientované na dítě* seznámila 26. 4. Kamila Sekerová (Ostrava) obecenstvo s výsledky analýzy autentických zvukových nahrávek běžné rodinné komunikace. Soustředila se na komunikační funkce výzvového charakteru, tedy na vyjadřování rodičovských záměrů, spojené se snahou přimět dítě, aby vykonalo to, co si rodič přeje. Sledována byla četnost výskytu zmíněných komunikačních funkcí (např. podle věku dítěte), způsob jejich vyjadřování, ale i možnosti jejich jazykové indikace.

Na závěr připomínáme čtenářům Naši řeči, že archiv přednáškové činnosti KPČJ od roku 1987 (od roku 2006 s původními autorskými anotacemi) je k dispozici na webové adrese <<http://ucjtk.ff.cuni.cz/kpcj/archiv-prednasek-kpcj/>>.

*Robert Adam, Robert Dittmann, Milan Harvalík,
Ondřej Koupil, Petr Nejedlý, Irena Vaňková*